

**Мен сага баламды ишенип бердим, же бүгүнкү күндүн Дүйшөнү,
барсыңбы?**

Мугалим тууралуу сөз болгондо, эркисиз түрдө, Ч.Айтматовдун «Биринчи мугалим» повестинин башкаарманы Дүйшөндү эстейм. Бөбөктөр китеп кабынасынып бөжүрөп мектепке баратканда да мугалим Дүйшөн оюма келет. Азы рнеберелеримди мектепке узатып жатып да, өткөндөгү жаңы замандын босогосунда кыргыз уул-кызын билимге жетелейм-деп азап жеген Дүйшөн көзүмө элестейт. «Алиппе» китебин барактап отурганымда да анын барактарынан шыралаң сууну жылаңайлак кечип, окуучуларын жонуна жөргөмүштөй үйүп алып мектепке алып бараткан кези көрүнөт... Көзүмө ошондо ысык жаш сызылат...

Ошентип азап жеп жатып да, «Мен жаман эле мугалимин... Бирок менден башка жакшы мугалим жок да...» деп кабыргасы кайышып, колундагы отуз алты тамга менен Лениндин сүрөтүнөн башка эчнерсеси жок Дүйшөн жүзүнөн ылдый жашын куйултуп өкүнгөн эмеспи. Көрсө, ошол күндө, доор алмашып жаткан ошол мезгилден дан күчтүү эч ким жок экен! Анын темир сел да токтото албас улуу күчү- билимдин символу болгон отуз алты тамга менен жаңы замандын символу-Лениндин портрети тура. Ал ошол улуу күч менен эч кимге багынбай, адамды гана эмес, бүтүндөй билимсиз караңгы заманды аңтарып, өзгөртүп, ала салдырып таштаган тура..!

Андан бери кылым айланды, заман жаңырды. Эми да дал ошол Дүйшөндүн заманын кайра башыбыздан кечирип отургандайбыз. Бүгүн бизге жаңы кылымдын жаңы Дүйшөнү керек окшойт! Анткени бүгүнкү кыргыз калкы жаңы кылымдын босогосуна келгендеги эл аралык аренадагы жаңыча сабатсыздыкка, болгондо да глобалдашуу кезеңде тагдырыбыз менен кошо чечилер – жалпы сабатсыздыкка туш келдик! Жаңы замандын жаңы жолунда кечээки эски арабабыз менен жүрө албай калдык. Эгер мындай жолдон улутту көз алдынчалыгыбызды сактоо менен, жана да дүйнө калкы менен теңтайлаша, тез арада аман-эсен чыгып кете албасак, мурунку доордо тобурчак минип тоодо жүргөн, кечээки союз кезинде темир пардага бекинип келген кыргыз бүгүнкү саясий-социалдык баш-аламандыктын чаңында, көп күлүктүн сонунда башы-көзү даңкан жеп, жашоо үчүн күрөштүн улуу жарышында четке сүрүлүп калары бышык.

Бекеринен, эгемендиктин алгачкы күндөрүндө Президенттик улуттук Билим программалары иштелип чыкпаган да! Бекеринен, XXI кылымдын кадрлары жөнүндө өлкө жетекчилери баш катырып отурду беле? Бекеринен, далай ата-энелер балдарын багыш үчүн акча издеп дүйнө кезип кетти беле? Жок, анын бары балдарыбыздын эртеңки тагдыры, алардын келечеги, таалим-тарбиясы кантээр экен 7-ден күн тынчтыгы менен түн уйкусунан кечкен жалпы кыргыз ата менен кыргыз эненин үмүт-тилеги, жаратканга болгон жалынычы!

Мына ошол умүт–тилек менен жалынычтын ийгиликтүү чечилиши кимге байланыштуу?! Миң толгонуп ойлой келсек, анын бары сага гана байланыштуу экен. Аны сен билесин, о, билгимугалим! Ооба, сен аны билесиң, ошол үчүн ар бир кыргыз ата менен кыргыз эне сымал мен дагы сага баламды ишенип берип отурам! Бүгүнкү, биздин балдарыбыздын, эртеңки Кыргызстандын эки тизгин бир чылбырын бек кармарыда, «кайкалаган ай балтасын кайкалатпай аштай турган, кар айлаган калың журтун карайлатпай баштай турган» жолбашчысы да, кол башчысы да ушул балдарыбыз го!

Ошол үчүн сени «билгимугалим» дедим. Анткени, «биле турганын билбеген мугалим - түркөй, билбей турганын билген мугалим - даркан, билбей турганын да билбеген мугалим - арымсыз, дармансыз, а билгенин билгениндей билдире алган мугалим - терең, күчтүү, акылман мугалим» (Ж.Муқанбаев). Мен сени дал ушундай, акылман, даркан деп билсем деп тилейм жана булл сөздөрүмдү сага арнагым келет, о акылман мугалим!

Албетте, «билимдүүлүк адамдын же мамлекеттин бир сапаты» болор, бирок ал адамдын сапаты гана эмес же мамлекеттин сапаттык бир белгисин гана туюнтпайт. «Билим – жеке адамдын да, бүтүндөй мамлекеттин да эң күчтүү куралы, коомду алдыга жылдырар локомотиви» (Ж.Саймонд, англиялык экономист, философ). Ал болгондо да, улуупрогеске алып баруучу башкы курал. Билим менен илимге далушундайча мамиле кылып, аны ар тараптан колдоп, көңүл бөлүп, аны өркүндөтүп отурганда гана - адам өзү өркүндөп, өсүп, муратына жетет, мамлекет да гүлдөп-өсөт.

Мектеп да билим мененилимдин гана алтын храмы эмес. Мектеп – адеп менен ыймандын башаты. Мектеп-илим менен билимдин жана адамкерчилик менен ыймандын алтын уясы. Анын түпкү максаты да ошол. А мектепти илим менен билимдин, адеп менен ыймандын алтын уясы кылган ким? Ал дагы - сенсиң, сен ганасың, о, акылман мугалим!

Азыркы кыргыз коому, өзүнүн жаркын патриотторуна болуп көрбөгөндөй ачыгып чаңкап турган кези. Ошондо да элдин көзүнчө төшүн кагып, көмүскөгө киргенде өз тамырын өзү көөлөгөн, кыйкырык менен чууну салган жалган улутмандарын же көчөнүн патриотторун эмес, жалпы эл үчүн жанын аябаган, өз элин дүйнөлүк цивилизациянын катарына - билимдүү, илимдүү, адептүү, маданияттуу кылып кошо ала турган, ириде ага өзү үлгү болор мекенчил инсандарды эңсеп отурат.

Бирок ушулардын ушундай экенин билүү эле жетиштүү эмес. Бүгүнкү кыргыз уул-кызы дагыда кандай болуусу керек? Бүгүнкү глобалдашуу менен компьютерлештирүүнүн, юридика менен экономиканын заманында буларды жадыбалдай билген, алар менен атаандаша жашап-иштөөнүн технологиясын өздөштүргөн, улутунун нарк-насилин жан дүйнөсүндө уялаткан, эли-жерин улуу Манастай сүйгөн, калкына Каныкейден күйгөн, аталардын жолун Семетейдей уланткан, билимдүү да, маданияттуу да улан-кыздар керек.

Мунун баарына сен үлгү бол, андай болуусуна сен жол башта, сен үйрөт, о билги мугалим! Сен бүгүнкү адашып, жол таппай, жайма базарда жаштыгын сатып, бактысын башка жерден гана издеп калган «жаңы

кыргызбайларды» билим менен илимдин, ыйман менен маданияттын жолуна сал, о устат мугалим. Ошон үчүн, мен баламды ишенип бердим сага?!

Залкар ойчулубуз Ч.Айтматовдун бир ирет минтип жазганы жадымдан чыкпайт: "Адам кийген кийимине мактанып, ичкен ашына семирп, ток пейил тартып, жыргап жатып калды дегиче - анын адамдык сапатынын кеткени дей бер".Кандай гана таап айткан улуу сөз!

Бул сөз сага да тиешелүү, о устат мугалим!Буларды айтып-жазып отурганыма көп нерселер себепчи болгонун, анын бири бүгүнкү күндөгү сенин дагы айрым терс жүрүм-турумдарың таасир эткендигин жашырбай эле айтайын. Аны моюнуңа ал. Мисалы:

-Биринчи сентябрь-билимдин майрамы болор күн эле го! Бирок биз ал күндү эмнеге айланттык? Албетте, акча чогултар күнгө айланттык;

-биринчи класска баланын кириши алардын ата-энелери үчүн баласын университеттерге окууга өткөрүүдөн кыйын машакатка айланбадыбы;

-мектептеги ата-энелердин жыйындарын баланын тагдыры тууралуу талашып-тартышуунун жыйыны эмес, мектепке канча акча жыйноо керектигин талашып-тартышуунун жыйыны кылып алдык;

-экзаман-сынактарыбыздагы жакшы баалар жемкорлуктун шылтоосу болбой эле калса кана?

-мектепке жетекчи болууну-миңдеген баланын тагдырын түз жолго жетектөөчү жол эмес, ошол кызматка келүү үчүн өзүнөн жогору тургандарга берген «парасын» кайра кайрып алуучу куралга айландырып алгандар да жок эмес экенин, аттиң, тана албайбыз!

-канчалаган сабактардагы коюлган асыл максаттар «талаада калып», балдарыбыз күн санап тетири жолго түшүп, канча ата-энени азапка салып, коомчулукту башайманга түшүргөн окуялар канча?!...ж.б.

Башкаңын баарына макул элем, ушуларгаынабадым! Башкалардын баарын кечирер элем, ушундай жүрөк өйүгөнөкүнүчтүү жоруктарыңды кечирбедим, оустат, Мугалим!

Албетте, бул сөздөрүм үчүн терең ийилип кечирим сурайм. Ошентсе да, «баарын айтпай, бирин айт», демекчи, миңдин ичинде «карын майды чириткен айрым кумалактар» чыгып жатканы кандай гана өкүнүчтүү!

Анан да, мынча болду, бүгүнкү күндөгү мектебибиздин абалы тууралуу да айта кетейин. Республикабызда 2200дөй мектеп бар, анда 80 миңден ашык мугалим эмгектенип, миллиондой окуучубуз тарбия-таалим алууда. Совет доорунда балага билим-тарбия берүүнүн системасы илимий жактан терең иштелип чыгып, мектепти бекем кармап турган. Азыр анын баары таруудай чачырап, ыдырап сөгүлүп, Билим мыйзамыбыз жакшы иштебей, бирдиктүү мамлекеттик жоболорубуз жок, улуттук стандарттар иштебей, программалар эске алынбай, окуу китептер жетишсиз, усулдук адабияттар чыкпай, дидактикалык материалдарыбыз жок, ... карайлап отурабыз.

Ушундай күнүбүздө, ири алдыда, бизге эмнелер керек? Бул суроого карата мына бул төрт багытты сунуш кылгым келет. Ал төрт багыт мектеп окуучуларына таалим-тарбия берүүнүн негизги багыттары болуусу зарыл деп эсептейм.

Биринчиден, дүйнөлүк коомдук процессти аң- сезимдүү аңдап үйрөнүү,

анын фонунда эл-жерибиздин жана улуттук нарк-насилибиздин ордун таба билүү;

Экинчиден, эгемендүү өлкөбүз өнүгүү стратегияларын жана улуттук философиясынтаап, аны илим менен билимибизге сиңирүү, таалим-тарбия иштерин ошол багытта жүргүзүү;

Үчүнчүдөн, өзүбүздүн келечек жашообуздун максатын, ага жетүүчү жолду таап, өз таалайыбыз менен бактыбызды өз мекенибизден гана издөө;

Төртүнчөдөн, сырттан келген ар түркүн мазмундагы агымдар менен долбоорлорго, фильмдер менен музыкага сергек мамиле жасап, алардын пайдасы менен зыянын аң сезимдүү аңдай билүү...

О акылман Мугалим! Жогоруда айтылгандарды ири алдыда сен сезип-туюп, сен аңдап-билип, жан дүйнөдөн биринчи иретте сен өткөрүшүң керек! Алардын улутубузга тийгизер пайдасын алып, зыянын четке кагышың керек. Аларды сен билбей, эч ким биле албайт! Сенден туура таалим-тарбия алган жаңы муундун уул-кызы гана элди жаңы жолго салат, бузулган түзөлөт, үзүлгөн уланат. Ошон үчүн, сен оңолбой, заман оңолбойт. Сен ушуну ойлонууң керек. Ошол үчүн элден мурун сен оңол, сен түзөл. Сени карап эл оңолот, сени карап эл түзөлөт. Себеби, кара баштуу, айры буттуу ар бир адам баласы өз кезегинде сенин колундан бир ирет өтмөйү бар. Ошол мезгили - анын адам болмогунун мезгили.

Мектеп жылдарында гана кыргыз баласынын көөдөнүн адам болуунун ыйык илими менен толтурасың, сүйүү жана ыйман менен толтурасың. Эгер сен ошол кезде толтурбасаң, ал жери бош калат да, кыргыз уул-кызы ошол боштуктан өмүр бою жабыркап өксүп калат... Анан ошол бош жерге улутбезерлик менен космополитизм, маңкурттук менен жалган патриоттук, уятсыздык менен карөзгөйлүк, зордукчулук менен киши өлтүрүүчүлүк, алдамчылык менен жалганчылык, сойкулук менен наркоманчылык толот. Аны андан эч ким, эч качан, эч кандай күч менен алып чыга албай калат.

Сен буга жол бербей, о ыйык мугалим! Бул сенин улут алдындагы, мамлекет алдындагы ыйык милдетиң, сенин эл-жерине жасаган улуу кызматың! Сен ошол үчүн элдик мугалимсиң. Сага мен баламды ошол үчүн ишенип бердим!!!

Азыр биздин коомубуз бузулуп, адам дүйнөсү жакырланып бүттү. Аны көрүп, «жан дүйнөсү ак барактай таза» (А.А.Сухомлинский) деген бей күнөө балдарыбыз булганып жатат. Үйдөн чыгып сага жеткенче канча «дүйнөнү» басып өтүп, ууру менен кескини, алдамчы менен паракорлукту, аракеч менен наркоманды, элбезер менен селсаякты, көзбөмочулук менен кумарпоздукту, деги койчу, булганыч дүйнөнүн бүтүндөй таштандыларын көрүп, жан дүйнөсү бүтүндөй булганып бүрөт... Эми алардан баланын жан дүйнөсүн качан, ким тазалап, анан кантип татыктуу билим-тарбия берет?... Ошон үчүн айткым келет: азыркы мугалим балага билим берүүдөн мурда, ири алдыда, баланын жан дүйнөсүн тазалоосу керек! О, асыл мугалим, сен кандай гана улуу милдетти аркалап отурганыңды билдиңби?

Дагы бир оор милдет алдында турат. Ал мындай: ар улуттун баласын өз улутунун нагыз элдик мугалими тарбиялабаса, аларды башкалар тарбиялайт. Улут үчүн эң коркунучтуу нерсе - дал мына ушул. Анткени башка элдин билимин үйрөнсө болот, бирок бир элди башка элдин салттарына жараша тарбиялоого болбойт. Аңдай тарбия ал элди жок кылуу менен бүтөт. Жогорудагы

«башкалар» дегеним-бүгүнкү глобалдашуу күнүндө чет элдик билим берүү уюмдарынын турдүү идеядагы долбоорлору кыргыз мектебин жөө тумандай каптап баратат. Улуттук стандарттар менен концепцияларыбызды четке сүрүп, илимий негизи да, улуттук маңызы да жок «жаңы стандарт» деген документтер менен чет элдик «шпаргалкалар» мектеп мугалиминин негизги документине айланууда. Ал документтер кыргыз баласын кыргыз болуудан алагды кылар тетири идеяларга сугарылып келгени менен маңыроо кыргыз элиң жеткире туйбай жатат азыр. Же болбосо, ар түркүн диний агымдагы секталар дагы ар кимибиздин балдарыбыздын ар бир кадамын аңдып, ар күн санап колубуздан талашып, терс идеяларга азгырып баратканын ким билбейт.

Ошол үчүн дагы да айткым келет: улутубуздун келечеги жалгыз гана сенин колунда, о устат Мугалим! Саясатчылардын да эмес, юристтердин да эмес, сот менен прокуратуранын да эмес, өлкөнү багам деген экономисттерин да эмес, аскер менен милициянын да эмес! Анткени алар элдин убактылуу проблемалары менен гана алпурушат, эч качан улуттун түбөлүктүү проблемалары менен башын оорутушпайт. Кезегинде, кадимки О.Бисмарк прус армиясы француз армиясын жеңгенде: «Бул жеңиш прус армиясынын жеңиши эмес, ал-прус элинин элдик педагогикасынын жеңиши» деп акылмандык менен айтканы бекеринен эмес! Байкадыңбы, сенин ар бир күнкү сабактарың гана улуттун келечеги үчүн ойлонуп жашаган уул-кыздардын акыл сезимин, улутмандык жүрөгүн билинбестен кыш сымал кынап-курап отурат. Кыналган кыш-улуу мунарага айланат. Ал мунара улутубуздун келечегинин мунарасы болот. Демек, сен уул-кызыбызды кандай тарбияласаң-улуттун келечеги ошондой болот. Жаман тарбияласаң-уул-кызыбыз жаман өсөт, жакшы тарбия берсең-уул-кызыбыз жакшы болуп өсөт. Демек улуттун уул-кызынын жаман болмогу да, жакшы болмогу да бир гана сенин колунда!

Сен эмгекчил болсоң-окуучуң эмгекчил болот, жалко болсоң-жалкоо, уяттуу болсоң-уяттуу, намыстуу болсоң-намыстуу болот. Анын баары-сен сабак берген кырк беш мүнөттүк кымбаттуу бакытка көз каранды. Ошол кырк бешмүнөттө сен уул-кызыбыздын бүтүндөй тагдырын билгизбей токуп отурасың. Ошол мүнөттөрдө сен ага эмнени үйрөттүң: Ата Журту менен эне тилин сүйүүнү, Жер энеси менен табият дүйнөсүн кастарлоону үйрөттүңбү, акыл менен эмгекти баалоону, гуманизм сиңирилген атуулдук мыкты сапаттарды балага жеткире алдыңбы? Кептин баары – ошондо, асыл мугалим. Мен ошон үчүн баламды шенип сага бердим.

«Педагог» деген сөз байыркы латын тилинде алгач ирет жаралганда «баланы мугалимге алып баруучу кул» деген таризде келип чыкканын карасаң! Мугалимге баланы билим алууга жетектеп барчу ошол кул-замандан заман өтүп, эң асыл кесипке айланып, бүтүндөй адамзат баласын илим менен билимге алып баруучу, адамзаттын анны касыл «кулуна», ага кызмат кылган, эмгеги аркылуу тагдырын жасаган, адамзат уул-кызын адам кылуу жолуна баштаган кесип ээсине айланганын карасаң. Демек, бүгүнкү мугалим дагы-улуттун уул-кызын адам болуу жолуна, улутман, нарк-насилдүү келечек ээси болууга баштап бараткан-анын анык «асыл кулу» экенго? Андай болсо,

эмгегин элиндин керегине жарасын, тагдырын чечер татыктууэмгек болсун!
Мен сага баламды ошон үчүн ишенип бердим, о устат Мугалим!

Ошон үчүн айтарым мындай: сен илим менен билимдин анык сабагын жана да улуттук мыкты үлгүнү көрсөтө алсаң гана кыргыз улутунун уул-кызы билимдүү жана илимдүү болот, улутман жана мекенчил, ыймандуу жана ар-намыстуу болот! «Мугалимдин мыкты сабагы - анын өзү» деген улуу сөздүн маани-маңызы ушул.

Ушунун баары сага гана байланыштуу, урматтуу устат Мугалимим! Ошон үчүн мен сага баламды ишенип бердим, о бүгүнкү күндүн Дүйшөнү!